

հին նախապաշարունակներէն ու դաւանաբանական սխառնմաներէն ազատագրուած , այսինքն բարձրագոյն խեղճ մը, բարոյական մը աւելի բարձր եւ աւելի ապահով քան հին օրերու բարոյականը , որովհետեւ միշտ հիմնուած է մարդկա-

յին ընտելեան ծանօթութեան վրայ եւ կը հըշակէ ու կ'ապացուցանէ մարդերու եւ ազգերու մտաւոր ու բարոյական համեմարչութիւնը : »

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ֆարմանի Ասմանի

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ե Ց

Յրեանի Թ Ա Ք Է Է Ր

Երկրորդ ցայ ի սօյսանն եւ յաղթել(1) զիւր պահաւանն Փօղասն ի Հնդիկն եւ քաղաւորն խիղսեշ զնա(2), եւ զովնաց զնա քաղաքացեացն վասն գեղեցկութեանն միկնչեւ շեշ դուստրն քաղաւորին եւ ցանկայր տեսանէջ ալօյն զձաւանսն :

Վաղիւն թագաւորն ի դուրս ելանէ , եւ զօրք եւ քաջ մանկտիքն ի նեա իւր կոչէ . Զամէնն մէջ մօյտանին հաւասար կանգնեցնէ , Որ դաշ Յարման մանուկն ի խաղ մըտանէ :

Փոխէ Յարման մանուկն դաւաւան եւ հագնի ճեղոցեղ գուճրգուն զերթ ըզվարդ ծաղկի , Հեծնու ի ձի կարմիր նըման հրեղինի , Այնպէս եւ իւր ընկերքն որով հեա լինի :

Մըտնու նա(3) ի մօյտան առջեւ արքային , Յանկայր մեծ թագաւորն փառաց եւ պատվին , Ով զնա որ տեսանէր ընկերօքն որ դային , Ասէն իւրեանց մըտին թէ չեն հողածին :

Հընչեն ըզձայն երգոց եւ զերգանակին , Չորոտունն թմբկաց որ ի խաղ մըտին , Ըզձիւնունն խաղալն որ երբ գուճարին , Թընգայր դըրըղիւն(4) ելնէր եւ ձայն ահագին :

(1) Ձեռագրին մէջ՝ աղթել . (2) Ձեռագրին մէջ՝ զնա . (3) Ձեռագրին մէջ՝ նա . (4) Ձեռագրին մէջ՝ դըրըղն .

HISTOIRE DE PHARMANI ASMAN

TEXTE ARMÉNIEN

Publié et traduit par

Frédéric MACLER

V

Il arrive pour la deuxième fois sur la place (fol. 53) et il caine le brave athlète indou Polat. Le roi le félicite et le loue devant les habitants de la ville pour sa beauté; la fille du roi l'entend et désire voir Pharman de ses propres yeux.

Le lendemain le roi sort et il appelle avec lui les soldats et les braves jeunes gens; il les fait se ranger tous sur la place pour que le jeune Pharman vienne jouer [avec eux].

Le jeune Pharman change de vêtements; il se revêt d'habits bigarrés et devient pareil à une rose; il monte sur un cheval rouge, pareil à un [être] de feu; de même, ses compagnons qui sont avec lui.

Il entre sur la place devant le roi; le grand roi désirait la gloire et l'honneur; tous ceux qui le voyaient arriver avec ses compagnons disaient en eux-mêmes: Ce ne sont pas des êtres nés de la terre.

On fait résonner des chants et des airs, les tambours battent tandis que le jeu commence. Quand les chevaux (fol. 53 vo) s'assemblent pour jouer, un grand fracas se fait entendre et un bruit énorme.

Գոչէ զնա թագաւորն որ մօտ առ ինքն գայ ,
Եւ իւր կամաւ արաին հետ շաւանց խաղալ ,
Նոցա խաղալն էր թուր բուռով եւ խանձար ,
Կամ նետ արաղանաս եւ կամ գուրզով գալ :

Աէ՛ ծարման մանուկն թողաւորին .
Կամիմ ես այլ խաղալ հետ ում որ լինին .
Ըռուսմյն եւ թուր եւ նետ այլ զինչ որ լինին ,
Եւ զինչ ազգ որ խաղալ կայ ի պատերազմին :

Հրաման տայ մեծ արքայն քով պահաւանին ,
Զօրաց եւ քով արանց մեծ գլխաւորին ,
Յառաջ գալ եւ խաղալ ի հետ ծարմանին
Որոյ անուն կոչի Փօլատ ի Հնդի :

Զիով եւ հագուստով նա(1) ի յառաջ գայ ,
Անձամբն է մեծ հզօր եւ յաղթող հսկայ .
Ծարման մանուկն զայն տեսնու եւ ի յետ դառ-

նայ .

Իջնու հագնի զըրեհն եւ ի դէմ երթայ :

Առաջ գալ թագաւորն ի մէջ մըտանէ ,
Զի թողու որ մէկըզմէկ մահու հարկանէ ,
Իջնու ի ձիանուն նոցա հրամայէ ,
Հանել զպատերազմ զըրեհն եւ կանգնէ :

Ասէ՛ Սիրով արարէք հետ մէկ մէկի զօր ,
Տեսնում թէ երկուսէդ քով ո՞վ է այսօր .
Այսօր ի ձեռ միջիդ է մանկութեան օր ,
Այսօր չէ պիտանի ձեզ նազ կամ ճօր :

Ասաց Փօլատն ծարման թէ՛ Մէկ դու լըսէ՛ ,
Ասաց ծարմանն ի նա թէ՛ Մէկ հրամայէ՛ .
Ասաց . Գո գեղցիկի տեսդ զիս արդիւնէ .
Ասաց թէ՛ Մի՛ խըղճալ լուր, դու զիս յաղթէ՛ :

Ասաց՝ Ղարիպ ես դու , օտար աշխարհէ ,
Ասաց՝ Ջանք զի՛ր յաղթելի քեզ ի որդայէ .
Ասաց՝ Գո արեւուդ , լեզուդ ճեղատ է .
Ասաց թէ՛ իմ սրտիս լեզուս ծառայ է :

Ասաց՝ Ջարիւնդ հեղուլ քեզիկ յօժար է .
Ասաց՝ Զով որ յաղթես քեզիկ հաւալ է .
Ասաց թէ՛ Տըխմարին յաղթեմի(3) ինձ հայօք է .
Ասաց՝ Զիմ ուսն անյաղթ ճակատս արել է :

(1) Ձեռագրին մէջ՝ նայ . (2) Ձեռագրին մէջ՝ չաղթել .

(3) Ձեռագրին մէջ՝ յախթել .

Le roi l'invite à venir près de lui et à jouer de son propre gré avec les braves; ils jouaient avec l'épée, le boulet et le poignard (le can-djar), ou avec la flèche rapide et la massue.

Le jeune Pharman dit au roi: je veux, moi aussi, jouer avec qui que ce soit, avec le boulet, l'épée, la flèche et quoi que ce soit, et toutes les sortes de jeux qui existent dans les combats.

Le grand roi donne l'ordre au brave athlète, au grand chef des soldats et des braves, d'avancer et de jouer avec Pharman. [Et celui-là] s'appelait Polat en langue l'indoue.

Il s'avance, habillé et à cheval; il est grand et puissant de sa personne, un géant victorieux; le jeune Pharman le voit et retourne, il descend de cheval, se revêt d'armure et va contre lui.

Le roi s'avance et intervient; il ne leur laisse pas se donner le coup de mort (fol. 54); il leur donne l'ordre de descendre de cheval, d'ôter l'armure de combat et de s'arrêter.

Il dit: Luttez fraternellement l'un avec l'autre; je veux voir aujourd'hui qui est le plus brave de vous deux; aujourd'hui est pour vous deux le jour de la bravoure; il n'est pas nécessaire aujourd'hui que vous fassiez des manières.

Polat dit à Pharman: Écoute-moi un peu; Pharman lui dit: Parle. — Ton bel aspect m'empêche [de te combattre]. — N'aie pas pitié; vaincs-moi.

Il dit: Tu es un émigré, tu es de pays étranger. — Efforce-toi de ne pas être vaincu par un enfant. — Par ta vie ou par ta jeunesse, ta langue est un bourreau. — Ma langue n'est que la servante de mon cœur.

Tu veux bien, dit-il, verser ton sang. — (C'est loyal pour toi de vaincre qui que ce soit — Il est honteux pour moi de vaincre un insensé. — Ma force a rendu mon front invincible.

Ասաց՝ Արեկ առջ թէ խաղս ի պէտք է .
 Ասաց թէ՛՝ Խընդալով սիրտըս յօժար է .
 Ասաց՝ Հետ ընդ սիրով խաղալս ի պէտք է .
 Ասաց եւ թէ՛՝ Սըրտով խաղաս նայ հասա է :

Առին մէկըմէկի ի մէջք՝ ւ ի դօտի ,
 Երթան մէկ հետ մէկի ի խաղ՝ ւ ի(1) թաղի ,
 Հարիֆըն Ֆարմանին գիտուն էր հարֆի ,
 Բազում ազգի ազգի աննկ հընարի :

Ընկերըն Ֆարմանին հաւար բոլոր գան ,
 Տեսնուն որ ոչ յաղթէ զմանուկըն Ֆարման .
 Կամ նհագութեամբ զարնէ մանկանըն մահուան ,
 Կամ ֆիլ բերէ արդին անողորմ հսկան :

Վախեն իւրեանց մըտին կ'անտիճեն վատ բան .
 Դա է արդայ մանուկ ըջսան տարեկան .
 Առանց քո գընալուց մեր կեանքս է հարամ ,
 Թագաւորն երբ հարցանէ դի՛նչ տանք պատաս-
 խան :

Հաւար մէջ մօյտանին զինչ որ հեծել կար ,
 Մանկանն աւաղ ասնն թէ զինքն յաղթել տար .
 Շատ ոք հառաչէին աղեօքըն գալար ,
 Թէ երբ յաղթէ՛՝ սրտին անէ նա զանհար :

Մանուկն Փայիփառ ասէ ի Ֆարման .
 Դու չգիրտես , հարիֆով խաղալ չէ ընդ բան .
 Վերու զանձն որ սովին ի գեանէն վերնան ,
 Որ ինքն այլ չի կարէ բերել ընդ դաստան :

Ֆարման մանուկն զայն յընկերէն լըսէ ,
 Բազկով ըզգահաւաւըն վերուցանէ ,
 Առեալ մէջ մօյտանին ի շուրջ անեալ է ,
 Ջարկել զնա ի գետին եւ պինդ բռնել է :

Նայ Փօլանն ի Հընգին պատասխանել է .
 « Մանուկս ո՞ր աչխարհէ , ո՞ւտոց եկեալ է . »
 Ասին՝ « Այս քաջս ի Ասորեստանեացն է ,
 Որ շատ ի Խորասան քաջեր ձըգել է :

Եթող՝ ւ ասաց թ' Արի՛ , կտրի՛ճ դու , կանգնէ՛ ,
 Գրեան որ զիս յաղթել սըրտիդ յօժար է .
 Գո սիրտըդ զազանի արեան ծարաւ է ,
 Կամ իբ զարիւն հեղուլ ինձիկ հալալ է :

— Avance donc, puisqu'il faut bien jouer.
 — Mon cœur y consent, joyeusement. (fol. 54
 v°) — Il me faut jouer avec toi cordialement.
 — Il vaut mieux que tu joues de bon cœur.

Ils se prirent à la taille l'un l'autre: ils se mirent à jouer ensemble et à lutter. Le rival de Pharman était savant dans l'art de la lutte. Il connaissait toutes sortes de ruses.

Les compagnons de Pharman viennent tous près d'eux; ils voient que [le géant] ne vainc pas le jeune Pharman. [Ils craignent] qu'il ne le tue par fourberie et que le géant cruel ne fasse le malheur du jeune homme.

Ils craignent dans leur esprit et ils prévoient des malheurs. — « C'est là un tout jeune homme de vingt ans. La vie nous deviendrait amère, si nous partions sans toi; lorsque le roi nous demandera de (tes) nouvelles, quelle réponse donnerons-nous ? »

Tous les cavaliers qui se trouvaient sur la place plaçaient le jeune homme qui marchait au-devant d'une défaite; beaucoup soupiraient et avaient les entrailles remuées (en pensant) que, si le géant le vainc, il lui frappera le cœur d'un coup de candjar.

Le jeune Paipar dit à Pharman (fol. 55) : « Tu ne sais pas lutter avec un rival; soulève la personne, pour que ses pieds se lèvent de terre, et pour qu'elle-même ne puisse pas remporter la victoire sur toi. »

Le jeune Pharman entend son camarade parler ainsi; il soulève l'athlète avec le bras; et le saisissant en l'air, il fait le tour de la place; il le jette par terre, en le tenant toujours fortement.

Alors Polat l'Indien dit: « De quel pays, d'où vient-il, ce jeune homme ? » On lui dit: « Ce brave vient d'Assyrie. Il a [fait] tomber beaucoup de braves dans le Xorasan. »

Il (le) lâcha et (lui) dit: « Relève-toi, brave, je sais que ton cœur désire me vaincre; ton cœur a soif de sang de bête fauve; ou bien c'est à moi qu'il convient de verser son sang. »

(1) Ձեռագրին մէջ՝ վլլ :

Երես մեծ թագաւորն նորա զալիւթ ,
 Հագուց նրմա հանգերձ զամէն ոսկեգարդ ,
 Արախ(1) երես նորա գինի եւ շարպաթ ,
 'Ի սասց' Այլ մի' խաղար , հազա'ր ամանաթ :

Եկեալ նայ ի զաղաք հետ թագաւորին ,
 Զհամբաւ եւ զքաջութիւն աշխարհոյն հանին ,
 Զպատկերն եւ զկերպարան եւ զզեղեցկութիւնն ,
 Հետ պատմէին միմեանց , հետ զարմանային :

Դրասեր թագաւորին այնն լրակի ,
 Յանկայր զնա տեսանել աչօքն յայտնի .
 Ատեսի ի սէր նորա վառեալ նա այրի :
 Կամի զան հրնարել թէ ո'ւր տեսնի :

(Շարունակելի)

(1) Ձեռագրին մէջ՝ պախ :

Le grand roi lui donna des robes d'honneur; il le fit revêtir d'habits chamarrés d'or; il lui donna de l'arak, du vin et du sorbet et (lui) dit: « Ne joue plus, je t'en supplie; mille grâces ! »

Il revint à la ville avec le roi; la renommée de sa bravoure (fol. 55 vo) se répandit dans le pays. (On vantait) son image et son aspect et sa beauté; on se le racontait et on s'émerveillait.

Cela parvint aux oreilles de la fille du roi; elle désirait le voir de ses propres yeux. Sans l'avoir aperçu, elle brûle d'amour pour lui; elle veut trouver un moyen de le voir. (1)

(A suivre)

(1) Dans le No. précédent, p. 133, la première ligne du sommaire a été omise; la voici: «Le lendemain, le roi arrive sur la place.»

ԹՐԲԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿՑ ԹԱՏՐՈՆԸ

Մագաւմ — Պատուիրիւն — Նախախարայեսնիւր

Այն նաարէն որ կը հրամայէր ջնջուած ենիչէրիններուն (որոնց ահաւոր եւ ամբողջական կոտորումը (1826) բովանդակ Տաճկաստանին գոնուհակութեան հառաջ մ'արձակել սուա.) մինչեւ Կիւլհանէի մէջ ստորագրուած այն մէրմանը (3 յոյեմբեր 1839) որ Թուրքիոն կը չնորէր անհամեմատ ազատաբեր բարենորոգումներ՝ Թանգիւնաք անուսով նշանակուած, եւրոպական գաղութները սկսած էին իրենց սարններուն մէջ ֆրանսական առանկեր ու կատակերգութիւններ ներկայացնել : Թուրք անձնաւորութիւններ կը հրաւիրուէին այդ ներկայացումներուն : Այդ բոլոր փաշաները շատ կը սիրէին քիարոսն , որուն բարձր իրենց լեզուին մէջ մտած էր Ժ.Ը. դարուն, Digitized by

Այդ ներկայացումները փերայի բարձր ընկերութեան համար հաճոյքի աղբիւր մը եղան , մինչեւ այն օրն ուր Վենետկեցի մը , Պ. ձուսթիւնիսնի, վայրկեանը եկած նկատեց թատրոնը մասնաւոր փոքրիկ թատերաբեմերէն հանրային մեծ թատերաբեմի մը վրայ փոխադրելու : Այդ նպատակով փերայի կեդրոնին մէջ կանգնեց իտալական ոճով շքեղ թատրոն մը զոր անուանեց Մուսնական Թատրոն :

Եւրոպական դեպաններուն , նախարարներու եւ փաշաներու հովանաւորութեամբ , կատակերգութեան եւ օփերետի ֆրանսական խումբեր մասնաւորապէս հրաւիրուեցան այդ թատրոնին մէջ խաղալու , որ՝ այս կերպով պաշտպանուած՝ տրութիւնէն նպաստ ընդունելու պէտք չունէր : Այդ առաջին յաջողութիւնը իբր արդիւնը ունեցաւ իտալական օփերաներ ներկայացնող երաժշտական թատրոնի մը , Նաուսի Թատրոնին ստեղծումը : Հալէպցի մը , Նաուսի էֆէնսի , ատոր գաղափարն ունեցաւ եւ գործարկեց Նաուսի նուիրատուութիւններով AR 1. R. 10